

edino, ki bi bilo v bodočih raziskavah lahko deležno večje pozornosti. Knjiga Jere Vodušek-Starič tako tudi v tem pogledu zmanjšuje vrzel, nastalo v preteklih letih. Temeljno sporočilo knjige bo obdržalo svoj pomen in monografija bo služila kot eno temeljnih del in primerno izhodišče za bodoče raziskave iz tega časa.

Bojan Godeša

J o ž e P r i n č i č: *Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu. Kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji (1945–1956)*. Dolenjska založba, Novo mesto 1992, 192 strani. (Seidlova zbirka; 2)

Po petnajstih letih, odkar je slovensko zgodovinsko pisje začelo z znanstvenim proučevanjem tako imenovane »povojne« zgodovine, je v letu 1992 doživelo prvo pravo »žetev«. Izšle so namreč kar tri knjige s tematiko tega obdobja v Sloveniji, vse tri prirejene in dopolnjene doktorske disertacije branjene na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Ostali dve (J. Vodušek–Starič: *Prezem oblasti*, B. Repe: *Liberalizem*) predstavljata politično zgodovino, medtem ko je Prinčičeva s področja gospodarske.

Avtorjev namen je bil prikazati enega bistvenih gospodarsko političnih (lahko razumljenih tudi obratno) procesov prvega desetletja po drugi svetovni vojni v Sloveniji (Jugoslaviji). To je bila industrializacija, katero je avtor ocenil kot »enega najpomembnejših in hkrati najusodnejših gospodarskih procesov, ki so potekali na jugoslovanskem ozemlju po drugi svetovni vojni.« (str. 5). Po njegovem mnenju je bila industrializacija najpomembnejša zato, ker je sprožila vrsto procesov, od ekonomskih, socialnih, demografskih, pri čemer je potrebno povedati, da teh procesov kot sestavnega dela industrializacije ni obdelal. Zanimala ga je bolj »usodnost«, katero vidi v tem, »ker industrializacijski načrti niso temeljili na gospodarskih, temveč na političnih in ideoloških načelih.« Meni namreč, da je celoten proces industrializacije temeljil na Leninovi misli, da sta industrializacija in elektrifikacija skupaj že socializem. To je vsekakor za jugoslovansko industrializacijo prvega desetletja po drugi svetovni vojni točno, še zlasti če vemo, da njeni snovalci niso upoštevali že doseženega gospodarskega oziroma industrijskega razvoja posameznih federalnih enot zvezne države. To je bilo v procesu industrializacije, ta je potekala v okviru prvega prvega »petletnega načrta za razvoj narodnega gospodarstva« – petletke, usodno predvsem za Slovenijo, tedaj najbolj industrijsko razvito jugoslovansko republiko, saj je na eni strani morala z nadaljnjim razvojem »čakati«, na drugi pa je nosila »najtežja bremena vsedržavne industrializacije«.

Na eni strani predstavlja avtor v knjigi zasnove oziroma zamisli, ki so predstavljala politična in ideološka načela, na katerih je industrializacija kot politični in gospodarski proces temeljila, na drugi pa, kako so ta načela »meso postala«, torej se uresničila in materializirala v industrijskih obratih zgrajenih v obdobju »prve petletke«. V knjigi so sistematično in natančno predstavljeni na osnovi arhivskega gradiva (Arhiv

Slovenije, Arhiv Jugoslavije, Beograd) industrijske panoge in posamezni obrati v Sloveniji, ki so bili zajeti v industrializacijo. Podatki, ki jih niza, so zbrani prvič, kar predstavlja poglobitno kvaliteto Prinčičevega dela. Na osnovi te »slike«, na ravni solidnega stvarnega pregleda, je mogoče ugotovljati kakšen položaj in vlogo je imela Slovenija v Jugoslaviji in njeni izgradnji.

Zasnova dela temelji na kronološkem načelu. Avtor je v petih poglavjih obdelal stopnje v procesu industrializacije, kot so si sledile glede na politične odločitve državnega vodstva. Najprej pa je v uvodu predstavil poglobitne značilnosti razvoja industrije v Sloveniji v času med obema svetovnjima vojnama in industrijo med drugo svetovno vojno. Zlasti v stopnji industrializacije Slovenije v obdobju med svetovnjima vojnama, ko je skupna industrijska proizvodnja predstavljala četrtno jugoslovanske, v nekaterih panogah, kot v tekstilni, pa nad tretjino, temelji tudi zasnova povojne industrializacije Slovenije, njen obseg in tempo. Poleg rudarstva in metalurgije, ki sta bili v tem času na Slovenskem še najpomembnejši industrijski panogi, pa je za slovensko industrijo značilna predvsem predelovalna industrija, od tekstilne do živilske. To je bilo tudi odločilno v povojni industrializaciji, ki je temeljila na akumulaciji iz predelovalne industrije in iz kmetijstva. Avtor je ta dejstva predstavil prekratko in premalo analitično.

V posebnem poglavju je predstavil obnovo v vojni porušene industrije (1944–1946), kar je bil prvenstveni namen v celotni obnovi, saj je državno vodstvo smatralo industrijo za hrbtnico vsega gospodarstva. Vprašanje pa je, če je to res izhajalo iz sovjetskega zgleda kot meni Prinčič, ali je takšna usmeritev izhajala iz »avtohtonega« razumevanja vloge industrije v obnovi in tudi v nadaljnjem razvoju gospodarstva. Že med obnovo se je državno-partijsko vodstvo odločilo za spreminjanje države iz agrarne v industrijsko. Pomembni so seveda vzroki za takšno odločitev – ali so bili gospodarski, ali ideološko politični. Pri odločitvi za industrializacijo, za kar je bil odločilen sovjetski zgled in vpliv, pa je bolj pomembna opredelitev, da se bo razvijala bazična, »težka«, ključna industrija. To je ključno vprašanje celotne industrializacije kot se je pod različnimi nazivi odvijala glede na spreminjanje posameznih ukrepov in gospodarsko-politične taktike.

V poglavju o obnovi, kjer niza avtor podatke, kaj vse je bilo v posameznem letu v Sloveniji obnovljeno v industriji, bi bilo potrebno ob vojni škodi opozoriti zlasti na problem reparacij. Slovenija je bila namreč pri dodeljevanju teh domala izvzeta, kar je imelo na podobo industrializacije tudi določen vpliv.

Obnovi je kronološko sledila petletka. Temeljila je na sovjetski doktrini o razširjeni socialistični reprodukciji, pojmovana pa je bila kot nadaljevanje revolucije na gospodarskem področju. Kidrič je menil, da je šele s petletko bil v Jugoslaviji uradno razglašen socializem. Petletni načrt pa je domala do popolnosti razvil tudi centralizem, v katerem je bila naloga Slovenije prispevati »vsakdanje gospodarske napore za dvig našega skupnega blagostanja.« Prinčič v knjigi prispevek Slovenije drugim republikam resnično na kratko predstavi za vsako obdobje, na katera je industrializacijo razdelil glede na različna poimenovanja.

Različna imena oziroma faze v petletki so izhajala iz različnih taktičnih pogledov v gospodarsko političnem vodstvu, predvsem pri Borisu Kidriču. V resnici pa gre le za en proces – industrializacijo. Ta je od leta 1947 do 1956 potekala pod tremi različnimi imeni, ki pa se niso bistveno razlikovala, tako kot se tudi namen ni razlikoval. Razlike so bile le v posameznih prijemih oziroma gospodarsko politični taktiki. To so tudi naslovi poglavij v Pričičevem delu, pri čemer se postavlja vprašanje, če ni preveč sledil takratnemu političnemu poimenovanju in vsako fazo premalo vsebinsko razjasnil. Gre namreč za imena, ki se malo razlikujejo, poleg vsega pa so še pomensko oziroma vsebinsko enaka.

Pojem industrializacije je Kidrič nadomestil s pojmom *kapitalna izgradnja* ali kapitalne investicije, s čimer je industrializaciji cilj – graditev samo »težke«, ključne industrije, katera naj bi bila pogoj (ključ) za ves nadaljnji razvoj, bolj natančno določil. To je bilo še posebno vidno, ko je petletka leta 1949 zaradi posledic spora z Informburojem in državami »ljudske demokracije« zašla v težave. Objekte kapitalne izgradnje, »tovarne tovarn«, so zaradi težav pri investiranju v letu 1950 še bolj izbrali in jih pomenovali *ključna kapitalna izgradnja*. To je bila politično–gospodarska taktika v izvajanja petletke, z namenom doseči koncentracijo denarnih sredstev za izgradnjo točno določenega števila t.i. ključnih objektov ter še povečati nadzor države nad njihovo graditvijo.

Petletka se je podaljšala za leto dni (postala je šestletka) in se formalno zaključila z letom 1952. V tem letu je začelo državno–partijsko vodstvo s pripravami na nov sistem financiranja industrializacije in snovanjem novega večletnega gospodarskega načrta. V resnici je šlo za oblikovanje načel nove gospodarske politike, kar je omogočila in pospešila smrt Borisa Kidriča, »motorja« petletke. Med presojo njene uspešnosti je prišlo do dveh različnih stališč: ali jo nadaljevati ali končati ne glede na začete in nekončane objekte. Iz vrst nekaterih politikov (S. Vukmanović – Tempo, Kidričev formalni naslednik) in iz manj razvitih republik so prihajale obtožbe na račun Slovenije, češ da je »živela kot parazit«. Sklenili so, da z industrializacijo nadaljujejo, vendar pod drugim nazivom – *temeljna investicijska izgradnja*. Ta se je od ključne kapitalne izgradnje razlikovala v konkretnih investicijskih programih. Šlo je bolj za spremembo v imenu kot v vsebini, saj tudi pomenske razlike med »temeljna« in »ključna« niso velike.

Do sprememb v gospodarski politiki, ki so pomenile konec industrializacije, značilne za prvo desetletje socializma v Jugoslaviji, je prišlo v letu 1955/56, ko so najvišji politični organi odločili, da se graditev težke industrije zaključi in se industrializacija uravnesi z večjim poudarkom na predelovalni industriji in kmetijstvu ter na razvijanju družbenega standarda.

V vseh treh poglavjih, v katerih predstavlja posamezne etape industrializacije po takratnem poimenovanju, avtor natančno navaja kaj se je v posameznem letu načrtovalo in kako in kaj se je v resnici v Sloveniji zgradilo.

V zadnjem, šestem poglavju je strnil rezultate industrializacije v desetletju po koncu druge svetovne vojne v Sloveniji. Ugotovil je, da so bili »nesporno pozitivni, ker so kazali na napredek v primerjavi s predvojnimi stanjem – vsaj gledano z gospodarskega

vidika, čeprav so imeli tudi negativne posledice na drugih področjih družbenega življenja.« (str. 165) Taksativno je naštel gospodarske učinke po posameznih industrijskih panogah. Med negativnimi posledicami enostransko vodene gospodarske politike pa je naštel neupoštevanje dejavnikov industrializacije (surovine, energija, prometne zveze in delovna sila), vgrajevanje starih, že iztrošenih strojev. Med negativne učinke šteje tudi posledice na družbenem področju – »nekakšno proletarizacijo« (ne omenja deagrarizacije) in vse kar je prehiter prihod v mesta in industrijska središča velikega števila prebivalstva povzročil. Omenja tudi padec življenskega standarda prebivalstva glede na predvojni. Kljub vsemu pa na koncu meni, »da se je slovensko gospodarstvo skupaj z jugoslovanskim začelo hitreje razvijati in da je Slovenija obdržala položaj gospodarsko privilegirane in najrazvitejše republike.« (str.171)

Na koncu je kratko predstavil še vire in literaturo in navedel res številne zakonske predpise s področja industrije. Za lažjo uporabo svojega dela je navedel še okrajšave nazivov industrijskih podjetij in pa numerično razdelitev industrijskih panog, kar v knjigi uporablja namesto navedbe panoge.

Prinčičevo delo pomeni zaradi obilice podatkov o industrializaciji v Sloveniji v prvem desetletju razvoja socializma v Sloveniji dobrodošel prispevek k podobi tega danes večkrat nerazumljenega obdobja. Predvsem pa pokaže na mesto Slovenije, ki ji je bilo na gospodarskem področju dodeljeno v Jugoslaviji, pri čemer je potrebno opozoriti, da je naslov na ščitnem ovitku predvsem »vaba« za potencialne bralce, zlasti tiste s »patriotičnim« namenom. Vsaj v podnaslovu bi bilo potrebno povedati, da gre v resnici za oris industrializacije v desetletju po koncu druge svetovne vojne.

Zdenko Čepič

B o ž o R e p e: *»Liberalizem« v Sloveniji*. Borec XLIV, Ljubljana 1992, št. 9–10, str. 673–949 (279 strani).

Lanskoletna dvojna številka revije Borec je izšla kot tematska z zgornjim naslovom. Je nekoliko predelana doktorska disertacija Boža Repeta iz leta 1991. Na 279 straneh obravnava: opozicijska in alternativna gibanja pri nas od 1945 do začetka 60-ih let; politični program slovenskega »liberalizma«; njegovo ekonomsko zasnovo; glavne značilnosti obdobja »liberalizma«; čas 1964/67 – dobo političnega sproščanja in iskanja novih poti; prelomno leto 1968; cestno afero; konec »liberalnega« obdobja in primerja obdobje v Sloveniji z gibanji drugod po Jugoslaviji. Težišče knjige je na poglavjih o cestni aferi in zatonu »liberalnega« obdobja.

Najprej o terminološkem vprašanju, ker se nanaša na jedro knjige. Avtor piše liberalizem v navednicah. To utemeljuje na začetku 2. poglavja, češ da je bil (obravnavani) liberalizem izrazito notranjepartijsko gibanje, ki se je sicer izražalo s poskusom kritične drže do veljavne ureditve in ideologije, vendar je samo vseskozi pristajalo na model socialističnega samoupravljanja in monopolno vlogo partije. Avtor sicer opozarja, da »partijski« in »klasični« liberalizem nimata nobene medsebojne zveze.